

Arap Baharı ve Tunus'un Yasemin Devrimi'ni Yeniden Anlamak

Yusuf SAYIN*

Öz

Bu çalışma, sömürgecilik sonrası süreçte önemli bir kırılma noktası olan, Tunus Yasemin Devrimi'nin sekizinci yılında değerlendirilmesine odaklanmaktadır. "Arap Baharı" olarak adlandırılan, etkilediği Ortadoğu ülkelerine kaos, devrim ve karşı-devrim ve darbe süreçleri yaşatan bu yeni aşama, bilhassa bölgesel değişim ve dönüşüm temalı yeni sürecin gölgesi altında gerçekleşmiştir. Arap Baharı sürecinde yaşanan Tunus tecrübesi, diğer ülkelere kıyasla daha çatışmasız ve yumuşak bir süreçte işaret ederken, bu durumun ortaya çıkışında özellikle hareketlenmelerin başlarında Tunus'ta sivil toplum kuruluşlarının ve siyasal partilerinin faaliyetleri önündeki yasal ve siyasi engellerin kaldırılmasının ve Nahda Hareketi'nin ve lideri Raşid El Gannuşi'nin sergilediği uzlaşmacı liderlik anlayışının etkisi olduğu ifade edilebilir. Bu çalışmada, Tunus'ta gerçekleşen Yasemin Devrimi sürecine, Devrimin bölgesel ve uluslararası yansımalarına ve sekizinci yılında Devrimin geldiği aşamaya değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tunus, Yasemin Devrimi, Arap Baharı, Nahda Hareketi, Değişim

Reunderstanding the Tunisian Jasmine Revolution in the Eighth Anniversary

Abstract

This study focuses on the evaluation of the eighth year of the Tunisian Jasmine Revolution as an important breaking point in the post-colonization process. This new phase, which is called the "Arab Spring", brings chaos, revolution and counter-revolution, and coup processes to the Middle Eastern countries under the shadow of new process of change and transformation. While the Tunisian experience in the Arab Spring evolves as a non-conflicting and soft process compared to the other countries in the region, the fact that the legal and political barriers to the activities of non-governmental organizations and political parties in Tunisia at the beginning of this movement, especially in the beginning of this situation, had a great effect on the understanding of the conciliatory leadership of the Nahda Movement and its leader Rashid al-Ghannushi. In this study, the process of Jasmine Revolution in Tunisia, its regional and international reflections, and the stage of the Revolution in its eighth year are discussed.

Keywords: Tunisia, Jasmine Revolution, Arab Spring, Nahda Movement, Change

1. Giriş

"Arap Baharı" ifadesi, Arap ayaklanmalarını anlatmak üzere ilk kez *Foreign Policy* dergisinde, Amerikalı siyaset bilimci Marc Lynch tarafından kullanılmıştı. Arap Baharı kendi içinde şiddet içeren bir hareketi ihtiva ederken, (bölge yönetimlerinde uygulanan) şiddete

* Doç.Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID 0000-0003-4246-9416

yönelik protesto ve iç savaş sürecini başlatmıştır¹. Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte, birçok Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkesinde ayaklanmalar ve halk hareketleri neşvünema bulurken, bazı ülkeler bu değişim sürecini daha yumuşak atlatırken kimilerinde ise durum hayli ciddi boyutlara ulaşmıştır. Tunus ise bu değişim rüzgârını başlatan ve Devrim ateşinin yakan ülke olmuştur. Tunus'ta 2010 yılında başlayan halk hareketlerinde ön plana çıkan unsur, ömür boyu liderlik anlayışının terk edilerek seçimlerin şeffaf, demokratik bir şekilde yapılması ve sonucunun hazmedilmesi olurken, yolsuzlukların ciddi şekilde üzerine gidilerek halkın güveninin kazanılması, her muhalif grubun kendini özgürce ifade edebilmesinin sağlanması, basın-yayın üzerindeki sansürün kaldırılması ve mümkün olduğu kadar ekonomide adaletli dağıtımın sağlanması gerektiği olmuştur².

“Arap Uyanışı”, son zamanlarda akademik çalışmalara pek çok acıdan konu olmaktadır. Bölgede yaşananlar dikkati, uyanışın genel yapısına çekmektedir. Arap Baharının ilk halkasını oluşturan Tunus, kısa fakat kanlı bir geçiş sahne olmuştur. “Yasemin Devrimi” adı verilen bu geçiş, yerleşik iktidarın muhalefete geçişiyle son bulurken, olayların ortaya çıkışında ekonomik sebepler etkili olsa da demokrasi ve insan hakları taleplerini beraberinde getirmiştir³.

‘Arap Baharı’ sürecinde siyasi ve özellikle ekonomik memnuniyetsizlikleri artan Arap halklarının kendi hükümetlerinden birtakım istekleri söz konusu olmuştur. Yönetimin aldığı kararlarda daha çok yer almayı ve yönetimi belirlemede etkinlik sağlamayı talep etmişlerdir. Başka bir deyişle, Arap halkları, çok partili bir yaşama geçişi, partiler arasında rekabeti, belli aralıklarla yapılacak seçimleri, ifade özgürlüğünü, hukuk devleti anlayışını ve bağımsız bir yargı ve basın hürriyetini arzulamışlardır. Tunus gibi bilhassa yoksul Arap ülkelerinde görülen halk isyanları yönetimlerin değişmesi durumunda ekonominin hızlı bir şekilde iyileşeceğini ve bir değişim süreci yaşanacağını düşündürmüştür⁴.

Tunus'ta başlayan değişim süreci sadece Tunus'la sınırlı kalmamış, tüm Ortadoğu ve Arap coğrafyasını derinden etkilemiştir. Bu süreç bölgede çok taş yerinden oynatmıştır. Bu

¹ Mushtaq, Abdul Qadir, Afzal, Muhammad, “Arab Spring: Its Causes and Consequences”, *JPUHS*, Vol.30, No.1, January-June, (2017): p.1.

² Orsam, “Tunus, Halk Devrimi ve Türkiye Deneyimi”, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*, Rapor No: 29, (Şubat 2011).

³ Başak Akar Yüksel ve Yılmaz Bingöl, “The Arab Spring in Tunisia: A Liberal Democratic Transition?”, *Electronic Journal of Social Sciences*, Vol.12, Issue:47, (2013): 310.

⁴ Muzaffer Ercan Yılmaz, “Arap Devrimleri ve Ortadoğu'nun Yeniden Yapılanması”, *Ortadoğu Analiz*, No: 3, (2011): 48.

çalışmada, Tunus'ta 2010 yılında başlayan Yasemin Devrimi sürecine, etkileri ve yansımalarına ve sekizinci yılda Devrimin geldiği aşamaya değinilmiştir.

2. Tunus ve Yasemin Devrimi Süreci

Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesinin kavşak noktası sayılan bir coğrafyada bulunan Tunus, jeopolitik ve jeostratejik bakımdan önemli bir konuma sahip bulunmaktadır. Tunus'un sahip olduğu bu konumu, topraklarında başlayan Yasemin Devriminin (14 Ocak Devrimi) diğer Arap ülkelerine daha kolay ve hızlı bir şekilde tesirde bulunmasında oldukça etkili olmuştur. Uzun bir süre Fransız sömürgesi altında kalmış; Fransız dili ve kültürünün etkisinde bir toplum yapısına sahip bulunan Tunus, özellikle din-siyaset ilişkisi çerçevesinde laiklik tartışmalarının yoğun bir şekilde yaşandığı bir ülke olmuştur. Yeraltı kaynakları yönünden önemli zenginliklere sahip olması, Tunus'a stratejik bir konum kazandırmıştır. Tarihsel olarak çeşitli ilhak ve işgallere maruz kalmış Tunus, siyasi sistemi bakımından genelde bir istikrar arayışında olmuştur. Bu noktada Arap Baharı sürecini başlatan Yasemin Devrimi de bu arayışın bir tezahürü sayılabilir.

Topraklarında başlayan 'Yasemin Devrimi' ile anılmaya başlanan Tunus'ta üniversite mezunu bir seyyar satıcı olan Muhammed Buazizi⁵ devlet görevlileri tarafından tezgâhına el konulması üzerine 17 Aralık 2010'da kendini yakmıştı. Sonrasında başlayan "Yasemin Devrimi"⁶, ülkede yaşanan işsizlik, yönetimin baskıcı uygulamaları, gıda fiyatlarında yaşanan aşırı yükselişler genç gruplar başta olmak üzere, kitle iletişim araçlarının de etkisiyle⁷ ülkeyi büyük kaosa sürüklemiş; yaşanan olaylarda onlarca kişi yaşamını yitirirken yüzlercesi yaralanmıştır. Cumhurbaşkanı Bin Ali, 12 Ocak'ta bir açıklama yaparak, basın üzerindeki sınırlamaların kalkacağı ve 2014 seçimlerinde de aday olmayacağını ilan etmesine⁸ rağmen olaylar durmak bilmemiştir.

14 Ocak'ta Bin Ali, hükümeti görevden aldığını açıklamış ve aynı gün ise Bin Ali'nin, Suudi Arabistan'a kaçtığı ajanslarca duyurulmuştur. İslam Konferansı Örgütü, resmi ve özel

⁵ Yasmine Ryan, "How Tunisia's Revolution Began", *Al Jazeera*, 26 Jan. 2011, <http://english.aljazeera.net/indepth/features/2011/01/2011126121815985483.html>.

⁶ Birol Akgün, "Yasemin Devrimi Sömürge Sonrası Düzenin Çöküşü mü?", *Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)*, 18 Ocak 2011, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/719/yasemin-devrimi-somurge-sonrasi-duzenin-cokusu-mu.aspx>.

⁷ Timothy G. Ash, "Tunisia's Revolution Isn't a Product of Twitter or Wikileaks. But They Do Help", *Guardian Newspaper*, 19 Jan. 2011, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/jan/19/tunisia-revolution-twitter-facebook>.

⁸ Michael Koplow, "Why Tunisian Revolution is Islamist-Free?", *Foreign Policy*, 14 Jan. 2011, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/01/14/why_tunisian_revolution_is_islamist_free.

kuruluşların mal varlıklarının korunması gerektiğini bildirirken, Arap Birliği Tunus'taki siyasi güçlere ve diğer gruplara sükûnet çağrısında bulunmuştur. Cezayir, Yasemin Devrimi'ni memnuniyetle karşıladığını açıklarken Almanya Şansölyesi Angela Merkel, demokrasinin bir an önce tesis edilmesi gerektiğini söylemiştir. İngiliz Dışişleri ise şiddet olayları hakkında kınamada bulunarak, yetkilileri sükûnete ve barışçıl ortamın sağlanmasına davet etmiştir⁹. Devrim'e giden yolda, işsizlik ve istihdam sorunu gibi ekonomik nedenlerle hareket eden genç nüfus ve çeşitli halk kesimlerinin oluşturduğu sivil toplum hareketleri etkili olmakla birlikte, ülke içindeki "Selefiler, Hizb-et Tahrir, Tebliğciler ve Şii akımlar"¹⁰, Bin Ali karşısında muhalefet tarafını oluşturmuştur. İktidar karşısı muhalefet sadece İslami hareketlerden teşekkül etmemiş; çok sayıda toplumsal kesim bu süreçte önemli roller oynamıştır. Raşid Gannuşi'nin liderliğini yaptığı En-Nahda/İslami Yöneliş Hareketi ise bunların en önemlisidir.

İslami Yöneliş Hareketi'nin temelleri, 1970'lerde "Hidaye" adlı derneğin Raşid Gannuşi ve Abdelfettah Moro tarafından faaliyete geçirilmesi ile atıldı. 1989'a gelindiğinde Gannuşi hareketi, Bin Ali tarafından terörist grup olarak ilan edildi ve faaliyetleri ülke içinde yasaklandı ve Hareket'in lideri Gannuşi, Yasemin Devrimine kadar, yaklaşık 22 yıl sürgünde yaşamak zorunda kaldı. Tunus'ta devrimin yaşanması ve Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesi üzerine Gannuşi 30 Ocak'ta ülkesine döndü. Uzunca bir süredir yasaklı olan En-Nahda hareketi, 1 Mart 2011'de ise resmi olarak yasalaştı ve seçimlere katılmasına izin verilerek, ülke içindeki faaliyetleri serbest bırakıldı. İslamcı Arap politikasında en liberal ve en ilerici tutumu temsil ettiğini iddia eden Hareketin lideri Gannuşi, sık sık demokrasi vurgusu yapmakta, Tunus devriminden çıkarılacak en temel dersin, İslamcılarının başkalarıyla çalışmaları ve kendi başlarına yönetebilecekleri görüşünü bırakmaları gerektiği olduğunu söylemektedir¹¹.

Devrim'e giden yolda ön plana çıkan unsurlardan birisi de işsizlik, istihdam, eğitim gibi birçok alanda sorunlar yaşayan genç kesimdir. Dünya Bankası'nın 1994 verilerine göre

⁹ Cnntürk, "Yasemin Devrimi'ne gelen tepkiler konusunda Bk. "Tunus'ta Devrimin Adı 'Yasemin' ", 17 Ocak 2011, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/15/tunusta.devrimin.adi.yasemin/603335.0/index.html>.

¹⁰ Abdullah Aydoğan Kalabalık, "Tunus Devrimi'nin Arkasındaki İslami Hareketler", 24 Ocak 2011, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=144287>.

¹¹ Radikal Gazetesi, "Tunuslu Muhalif Gannuşi 22 Yıl Sonra Ülkesine Döndü", 30.01.2011, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1038445&Date=30.01.2011&CategoryID=81>; Cnntürk, "Yasemin Devrimi'ne gelen tepkiler konusunda Bk. "Tunus'ta Devrimin Adı 'Yasemin' ", 17 Ocak 2011, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/15/tunusta.devrimin.adi.yasemin/603335.0/index.html>.

Tunus'ta yükseköğrenim mezunları arasında işsizlik % 5'in altında iken, 2009 yılında bu rakam % 23'e ulaşmış; üniversiteden mezun olan gençlerin mezuniyetlerinden 18 ay sonra ölçülen işsizlik oranları % 46 seviyesinde olmuştur¹². Bilhassa üniversite mezunlarından oluşan Tunuslu kesim, istihdam olanaklarının yetersizliğinden Avrupa ülkelerine gelecek ve iş beklentisiyle¹³ göç etmişler; bu ülkelerde Tunus'taki sosyal, siyasi ve ekonomik durumu daha rahat gözlemlene fırsatı bulduklarından, Yasemin Devrimi esnasında taleplerini daha yüksek bir sesle ifade etmişlerdir. Tunus'ta yaşanan halk hareketlerinde ön saflarda bulunanlar çoğunlukla gençler olmuştur. Düzenledikleri miting ve gösterilerle Bin Ali ve Tunus yönetiminden özgürlük, iş, eğitim ve demokrasi taleplerinde bulunmuşlar, Bin Ali'nin iktidarı bırakmasında ve yönetimin devrilmesinde çok önemli roller üstlenmişlerdir.

Özetle; devrim sürecinin ilk eylemleri, Buazizi'nin aile ve akrabalarının Sidi Buzid'de düzenledikleri küçük çaptaki eylemlerle baş göstermiş; bölge halkı, hükümetin sert uygulamalarına yönelik eleştirilerini sokaklarda sergilemeye başlamıştır. Protestolar, katılanların sayısının zamanla artmasıyla da eylemler Sidi Buzid ile sınırlı olmaktan çıkarak Tunus'un diğer şehirlerine yayılmıştır. Daha iyi yaşam koşulları ve istihdam talep eden Tunus halkının başkent Tunus'taki ilk gösterisi 25 Aralık 2010'da gerçekleşmiş; fakat katılım oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Artan gösterilere yerel sendikaların yanı sıra yasaklı siyasi partiler de destek olmuştur¹⁴. Devrim süreci esnasında yukarıda bahsedildiği gibi ekonomik sorunlar yaşayan ve hareketlenmelerin ilk başlarında tam olarak örgütlü bir yapı arz etmeyen genç nüfus, genellikle spontane gelişen halk hareketlerinde öncü bir rol oynamış; Tunuslu sivil toplum hareketleri ve diğer siyasal organizasyonların da tesiriyle Devrim sürecinde daha aktif ve örgütlü bir yapı kazanmışlardır.

3. Devrimin Küresel Yansımaları

Arap Baharı ile Tunus'ta Yasemin Devrimi ile başlayıp diğer Arap ülkelerine yayılan olaylar dünya kamuoyunda önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Bu devrim hareketlerinin Arap Baharının tesiri altındaki bölge ülkelerinin uluslararası ilişkileri ve dış

¹² Rania Abouzeid, "After the Revolution: Young Tunisians Are Still Looking for Work", 07 Feb. 2011, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2046731,00.html>.

¹³ Kamil Tekin Sürek, "Tunus Gençliği Ön Saflarda", 22.02.2011, <http://www.evrensel.net/news.php?id=619>. Ayrıca Bk. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/jan/13/tunisia-youth-revolution>; <http://www.newsweek.com/2011/01/14/tunisia-riots-the-youth-revolution.html>.

¹⁴ Konur Alp Koçak, "Yasemin Devrimi'nden 'Arap Baharı'na Tunus", *Yasama Dergisi*, Sayı 22, (Eylül 2012): 40-42.

politikalarında da dönüşümlere yol açarken, uluslararası aktörlerin olaylara tepkilerini de şekillendiren bir süreci beraberinde getirmiştir. Tunus özelinde cereyan eden olaylara dair başta ABD ve Fransa gibi Batılı güçler güçlü tepkilerde bulunurlarken, Avrupa Birliği olayları daha temkinle karşılama eğiliminde olmuştur. İlk başta AB tarafından ciddi bir olay olarak algılanmayan Arap Baharı, otoriter rejimlere yönelik cılız muhalif hareketler olarak görülmüştür. Ancak olayların Suriye, Libya ve Yemen gibi ülkelerde giderek iç savaş boyutuna ulaşması AB açısından da güvenlik bakımından tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle bu ülkelerde terör örgütlerinin artan faaliyetleri ve göç sorunu Avrupa Birliği'nin dış politika gündemini belirleyen önemli konular haline gelmiştir¹⁵.

Yasemin Devrimi esnasında Tunus-ABD ile ilişkilerine bakıldığında; Devrim boyunca ise ABD, protesto gösterilerini hedef almak yerine, Tunus'ta ekonomik reformların yapılmasını ve siyasi özgürlüklerin bir an önce sağlanması gerektiğini ifade etmiştir¹⁶. Dış politikasını Arap Birliği ile yakın temas ve başını Fransa ve ABD'nin çektiği Batı ile sıkı ittifak ilişkisi çerçevesinde¹⁷ yürüten Tunus'a karşı devrimin başlangıcından bu yana ABD ve Fransa'nın tavrı Tunus'ta özgürlüklerin sağlanması, gerekli reformların bir an önce yapılması ve şiddet olaylarının durdurulması yönünde olmuştur. Devrim sonrasında Dönemin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Tunus geçici Cumhurbaşkanı Fuad Mubzi ile yaptığı görüşmede¹⁸ ekonomik kalkınmanın ve reformların bir an önce gerçekleştirilmesi gerektiğini ve kendilerinin de Tunus'un kalkınması ve sorunlarını çözmesi için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmiştir. Tunus'ta "taraf tutan" olmadıklarını vurgulayan ve "sömürgecilik" iddialarına karşı çıkan Clinton, Tunus devrimini Tunusluların gerçekleştirdiğini belirterek, Birleşik Devletler'in, Devrim'den sonra İslam topraklarına vasilik yapmayacağını ifade etmiştir. Yeni hükümete desteğini sunan Clinton, Amerika'nın yardımlarını sürdüreceğini ve Tunus'un yeniden inşasına yardımcı olacaklarını ifade etmiştir. Başkan Obama ise Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesi sonrasında yaptığı açıklamada Tunus'u tebrik ettiğini, hükümetin

¹⁵ Mustafa Cem Ünal, " 'Arap Baharı' Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:16, No:2 (Yıl: 2017): 20.

¹⁶ Americanpowerblog, "Tunisia's Revolution," 15 Jan. 2011; <http://americanpowerblog.blogspot.com/2011/01/tunisi-as-revolution.html>.

¹⁷ Walid Phares, "Tunisia's Jasmine Revolution vs. the Forces of Counter-democracy", 21 Jan. 2011, <http://www.americanthinker.com/2011/01/tunisi-as-jasmine-revolution-vs.html>.

¹⁸ Alarabiya, Clinton Pushes for Jobs & Reform in Tunisia", 17 March 2011, <http://www.alarabiya.net/articles/2011/03/17/141997.html>.

en yakın bir zamanda seçimlere gitmesi gerektiğinin altını çizmiştir¹⁹. Devrim sürecinde ABD'nin Tunus'a karşı izlediği politika, genelde özgürlükçü ve demokrasi yanlısı, sık sık halka referans veren bir içerikte olmuştur.

Dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon, Tunus'ta yaşanan ve ölümlerle sonuçlanan şiddet olaylarını kınayan birçok açıklamada bulunmuş; Bin Ali'nin Tunus'u terk etmesinin ardından geniş tabanlı istişarelerin yapılması ve serbest seçimleri temin edecek kapsayıcı bir geçiş hükümetinin kurulması gerektiği çağrısında bulunarak, Birleşmiş Milletlerin Tunus halkının yanında bulunacağını belirtmiştir. Ban Ki-moon, daha sonraki tarihlerde Tunus'a yaptığı ziyaretlerde, Tunus'un gerçek bir demokrasi olma yolunda olduğunu ilerlediğini kaydederek, Tunus'taki gelişmelerden duyduğu memnuniyeti ve sürece dair taşıdığı iyimserliği dile getirmiştir²⁰.

Avrupa Birliği yetkililerinden Tunus'ta yaşananlara ilişkin ilk resmî açıklama ise, 10 Ocak 2011 tarihinde yapılmıştır. Dönemin AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek temsilcisi Catherine Ashton ve Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Stefan Füle, yaptıkları açıklamada Tunus'ta yaşanan süreçten kaygı duyduklarını ve hükümetin şiddet kullanmasını kınadıklarını belirtirken, barışçıl gösterilerde buldukları esnada tutuklananların serbest bırakılmasını talep etmişler ve taraflara itidal çağrısında bulunarak, insan hakları ihlalleri konusunda dikkatli olunmasını istemişlerdir²¹.

Devrimin Türkiye-Tunus ilişkilerine yansımaları bağlamında; resmi olarak Türk Dışişleri yaptığı açıklamada, “Dost ve kardeş Tunus'ta mevcut gerginliğin daha da tırmanmamasını, ülkede biran evvel asayiş ve huzurun yeniden tesis edilmesini ve Tunus halkının daha demokratik ve özgür bir toplum yönündeki taleplerini desteklediklerini, yaşanan geçiş sürecinin bu talepleri karşılayacak şekilde demokratik, çoğulcu, katılımcı ve insan haklarına saygılı yöntemlerle tamamlanmasını temenni ettiklerini; şeffaf, özgür ve adil seçimler düzenlenmesi, siyasi yasakların kaldırılması, yolsuzlukların soruşturulması ve güvenliğin tesis

¹⁹ Washingtonpost, “Tunisia’s Revolution Should Be A Wake-Up Call To Mideast Autocrats”, Saturday, January 15, 2011, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/01/15/AR2011011503141.html>.

²⁰ United Nations, “Ban pledges full UN help for Tunisia’s transition to democracy”, <https://news.un.org/en/story/2011/03/369902-ban-pledges-full-un-help-tunisia-transition-democracy>; “Remarks to Meeting of Civil Society Groups”, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2011-03-22/remarks-meeting-civil-society-groups>, 2011.

²¹ EEAS, “EU-Tunisia Association Council.” *European External Action Service*. 19 November 2012. http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/133635.pdf.

edilmesi yönündeki açıklamaları memnuniyetle karşıladıklarını²² ifade etmiştir. Tunus devrimi sırasında ve Devrim'den sonra Türkiye'nin izlediği tavır, Tunus'ta bir an önce barış ortamının sağlanması ve Tunus'un geleceğinin, herhangi bir dış müdahale olmaksızın Tunuslular tarafından belirlenmesinden ve Tunus'ta insani hassasiyetlerin öncelenmesinden yana olmuştur²³.

4. Sekizinci Yılında Tunus ve Yasemin Devrimi

Tunus'ta gerçekleşen devrim sonrasında siyasal iktidarların önünde işsizlik, yoksulluk, güvenlik, eğitim ve sağlık sorunları gibi çok sayıda ve çetrefilli çözüm bekleyen konular vardı ve halkın talebi, biran evvel demokratik bir sistemin kurulması yönündeydi. Devrimden beklentilerin aşırı yüksekliği ve istikrarlı bir yönetimin kurulup kurulamayacağı tartışmaları, gösterileri ve grevleri de beraberinde getirmiştir. Ayrıca, devrimden önce de Tunus siyasetinin temel belirleyicisi konumundaki İslamcı-laik ayrışması ve kamplaşması çok daha şiddetli ve keskin olmaya başlamıştır. Bu sorunlara ilave olarak, daha önce siyaset sahnesinde var olmayan radikal Selefi grupların, Tunus'ta faaliyet gösteren içkili lokanta, gazino ve barlar ile peçeye (nikap) izin vermeyen okullara karşı gösterilerde bulunmaları ve hatta saldırılar düzenlemeleri Tunus'ta gerginliklerin yaşanmasına yol açmıştır. Aynı gruplar, Şeriat hükümlerinin biran önce uygulanması için de hükümete baskı uygulamış ve gösteriler düzenlemişlerdir. Tunus'ta Nahda hükümetinin içindeki şahin kanadın Selefi gruplara sempatik bakması ve şiddete başvurabileceklerini öngörememesi, Selefilere büyük bir sorun haline getiren bir etmen olmuştur. Ensar el-Şeria gibi radikal grupların Tunus'a olumsuz tesiri, laik figürlere karşı yapılan siyasi cinayetlerden sonra daha açıkça anlaşılmıştır²⁴.

Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesiyle başlayan süreçte eski Meclis Başkanı Fuad Mubzi geçici devlet başkanı, Muhammed Gannuşi ise Başbakan olmuştur. 8-10 Mayıs tarihlerinde hükümetin ülkeyi demokrasiye taşıdığından endişe eden halk, sokaklara dökülmüş, çıkan olaylarda 200 kadar gösterici tutuklanmıştır. Bu gösterilerin yol açtığı gerginlik ortamına yatıştırmak üzere geçici devlet başkanı el-Mubzi 10 Mayıs'ta, Kurucu Ulusal Meclis

²² Dışişleri Bakanlığı'nın Tunus hakkındaki açıklamaları; http://www.mfa.gov.tr/no_-14_-14-ocak-2011_-tunus_ta-meydana-gelen-olaylar-hk_.tr.mfa;14.01.2011, http://www.mfa.gov.tr/no_-36_-28-ocak-2011_-tunus_taki-olaylar-hk_.tr.mfa.

²³ Habertürk, "Türkiye'nin Desteğini Bekliyor", 18.01.2011, <http://www.haberturk.com/polemik/haber/592875-tunus-turkiyenin-destegini-bekliyor>; "Tunus Türkiye'yi Örnek Alıyor", 23.02.2011.

²⁴ Ahmet Uysal, "Tunus Arap Baharı'na Model Olabilir Mi?", *Al Jazeera*, 25.01.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/tunus-arap-baharina-model-olabilir-mi?>

Seçimlerine ilişkin kararnameyi onaylamıştır. 1 Ekim’de Tunus’ta ilk özgür seçimlerin propaganda kampanya dönemi başlamış ve 11 bin aday kurucu meclisteki 217 sandalye için rekabete girişmiştir. Tunus kurucu meclis seçimleri, Arap Baharının yaşandığı ülkeler içerisindeki ilk demokratik seçimler olması yönünden özel bir öneme sahiptir. Seçim sonucu oluşan kurucu meclis, anayasayı hazırlamak gibi geniş yetkileri dolayısıyla Tunus’un siyasi kaderini tayin etmiştir²⁵.

Kurucu Meclis çalışmalarının başlamasının ardından üç yıl geçmeden, 26 Ocak 2014 tarihinde yapılan oylama sonucunda Tunus’un yeni anayasası 4 çekimser ve 12 ret oyuna karşılık 200 kabul oyu ile onaylanmıştır. Bu şekilde Tunus, demokratik geçiş sürecini, ortaya çıkan uzlaşma ortamının sağladığı güçle tamamlayabilmiştir. Hiyerarşik anayasa yapım yöntemlerinin aksine, Tunus halkı hiçbir zaman süreci takip etmeyi bırakmamış; devrim sürecinin her aşamasına sahip çıkmayı bilmiştir. Anayasa yapım sürecinde farklı krizler yaşanmış olmasına rağmen, halkın ve sivil toplum örgütlerinin aracılığı ile bu krizler aşılabılmıştır²⁶.

Yasemin Devrimi ile birlikte yeni bir siyasal aşamaya geçen Tunus halkı, devrim sonrasında gerçekleştirdiği seçimlere yoğun katılımında bulunarak, yönetime katılma sürecine yeni dönemde daha aktif katılacağına işaretlerini vermiştir. Tunus Yüksek Seçim Kurumu Genel Sekreteri Bubekr Binsayir, seçim listelerinde kayıtlı 4,1 milyon seçmenin % 90’ının sandık başına giderek oylarını kullandığını; kayıtlı olmayan seçmenlerin çoğunun da oy kullananlar arasında olduğunu açıklamıştır²⁷.

Bağımsızlıktan bu yana tam bir serbestlik içinde gerçekleştirilen ilk seçim olma niteliği taşıyan Kurucu Meclis seçimi sonuçlarına göre; on dokuz parti Kurucu Meclis’te temsil şansı bulmuştur. Bin Ali döneminde faaliyet gösteren Sosyalist Demokratlar Hareketi, Halkın Birliği Partisi, Birlikçi Demokrasi Birliği, Sosyal Liberal Parti, İlerlemeci Yeşiller Partisi ve Yenilenme Hareketi gibi partiler halk tarafından desteklenmemiştir. El Nahda ve Cumhuriyetçi Kongre Partisi gibi devrim öncesinde yasaklı konumda bulunan partiler ise büyük bir başarı sağlayamamıştır. Birinci sıradaki Nahda hareketi %37,4 oy oranı ile

²⁵ Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, “Devrimden Demokrasiye Tunus’un Seçimi”, *SETA*, (Kasım 2011): 7.

²⁶ Murat Açıl, “Tunus’un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.25, Sayı.1, (2017): 197-198.

²⁷ Aljazeera, “Muşareke Tefugu Kulle Tevekku Bi’n Tihabati Tunus”, *El Cezire*, 24 Ekim 2010, <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/88C0C477-666C-411D-8534-B006236EBC20.htm>; Ulutaş ve Torlak, a.g.m., 12.

sandalyelerin %41'ini kazanırken, ikinci sıradaki Cumhuriyetçi Kongre Partisi ise %8.71 oy oranı ile sandalyelerin %13.36'sını elde etmiştir. Bu sonuçlar, yeni anayasanın geniş bir yelpazeye yayılan yeni aktörler tarafından uzlaşıyla yapılmasına imkân tanımıştır²⁸.

Yeni süreçte siyasal partiler kadar sivil toplum kuruluşları ve halk kitleleri de oldukça aktif bir rol oynamıştır. Devrim sonrasında düzenlenen seçimlerde müşahit konumundaki uluslararası gözlemcilerin raporlarında²⁹ seçimlerin adil, şeffaf ve demokratik olarak gerçekleştiği yönündedir. Tunus halkı, Arap Baharı sürecinin etkisi altında kalan ve ülkelerinde zorunlu bir dönüşüm ve değişim sürecine maruz kalan diğer Arap halklarına kıyasla yönetimine ve devletine daha çok sahip çıkmış; sürecin biran evvel tamamlanabilmesi için yoğun demokratik katılımında bulunmuştur. Her ne kadar çeşitli siyasal krizler ve hükümet bunalımları yaşasa da tercihini demokrasiden yana kullanmıştır.

Tunus devrimi esnasında sivil toplumun taşıdığı önem dikkate değerdir. Zira devrim sürecinde sivil toplumun siyasetçilerle halk arasında köprü vazifesi görmesi, halkı demokratik süreçlerde bilinçlendirmesi ve hükümetle yürütülen diyaloglarda aktif rol oynaması, Tunus'ta sivil toplumun demokrasiye verdiği önemi göstermektedir. Özetle, Arap Baharının yaşandığı ülkelerde etnik, mezhebi, sosyo-kültürel, ekonomik ve ordu gibi diğer faktörler nedeniyle süreci Tunus'a kıyasla farklı şekillerde yaşarken, Tunus örneği sivil toplumunun ve diğer sosyal hareketlerin süreç içindeki etkin varlığıyla kendi yolunu çizbildiğini göstermiştir³⁰.

Tunus Devrimi, Ortadoğu bölgesinin yeniden şekillenmesi ve eski düzenin artık sürdürülemeyeceği noktasında bir nevi işaret fişeği olmuştur. Tunus'ta yaşanan süreç her ne kadar diğer ülkelerle bazı alanlarda paralellik arz etse de nevi şahsına münhasırdır. Devrim sonrasında ülke ve halk, sömürge geçmişi ve sömürge sonrasında kurulan Burgiba ve Bin Ali yönetimleri ve uygulamalarıyla hesaplaşmak durumunda kalmıştır. Bu hesaplaşma süreci, Tunus'ta işlerin eskisinden daha iyiye gideceğine dair bir ümit taşısa da, beklenenin aksine, yönetimdeki istikrarsızlıklarda ve halkın ekonomik refah durumunda bir iyileşme yaşanmamıştır.

²⁸ Açıl, agm., 192.

²⁹ Ulutaş ve Torlak, a.g.m., 4.

³⁰ Merve Birdane, "Arap Baharı Sürecinde Tunus'un Demokrasiye Geçişinde Sivil Toplumun Rolü", *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, Volume. 6 Issue.10, October. 2017, [http://ijhssi.org/papers/v6\(10\)/Version-3/L06100387101.pdf](http://ijhssi.org/papers/v6(10)/Version-3/L06100387101.pdf).

Devrimden bu yana Tunus, siyasal, ekonomik ve toplumsal olarak zor zamanlar yaşamıştır. Devrim'den bu yana dokuz hükümet kurulurken, ülke içinde zaman zaman yaşanan siyasi suikastlar ve intihar saldırıları, zaten çok sancılı bir süreç yaşayan Tunus'u siyasi ve ekonomik (turizm vs.) olarak zor durumda bırakmıştır. IMF kredileri ile ekonomisini düze çıkarmaya çalışan Tunus, bütçe açıkları ve yüksek enflasyon gibi ciddi ekonomik ve finansal sorunlarla uğraşmaktadır. Sekizinci yılında Devrim, Tunus halkının bir kesimi tarafından işsizlik ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle protesto hareketleriyle karşılanırsa da önemli bir kesim devrim sürecini bir "kurtuluş" olarak görmektedir³¹.

Arap Baharı süreci, tek-karakterlilik arz etmediği gibi, süreçte rolü olan aktörler de tekillik göstermemektedir. Bu çerçevede, bölgedeki diğer Arap ülkelerinde ortaya çıkan karşı devrim (Mısır), iç savaş (Suriye) ve kaos (Libya) ortamına rağmen Tunus'ta istikrarın arkasında üç sacayağı bulunmuştur: Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri olan çok partili hayat, sivil toplum kuruluşları ve Raşid Gannuşi'nin siyasi liderliğidir. Tunus'ta bu şekilde gerçekleşen sürecin diğer ülkeler için de bir model olma potansiyeli taşıdığı ifade edilebilir. Zira Arap Bahar'ının barışçıl-çatışmasız bir şekilde geçiş yaptığı tek ülke Tunus olmuştur. Bunun arka planında, Nahda hareketinin konsensüs ve demokratik çerçevede mücadele etmesi yer alırken, "Yasemin Devrimi" sonrası süreçte oluşan siyasal serbestlik ortamı ve STK'ların açılması ve faaliyetlerinin önündeki engellerin kaldırılması da bir başka etken olmuştur. Burada özellikle demokrasiyi derinleştiren siyasal çoğulculuğa izin verilmesi ve sivil toplum kuruluşlarının fonksiyonel çalışması, Tunus'taki söz konusu başarının unsurları olarak ifade edilebilir³².

Bugün sekiz yılını dolduran Devrim sürecinde Tunus halkının gündeminde çok çeşitli konular yer almaktadır. Tunus'ta binlerce ortaokul ve lise öğretmeni, maaş artışı, erken emeklilik ve eğitim reformu talepleriyle gösteriler düzenlemişlerdir. Öğrenci velileri ise öğretmenlerin özlük hakları ve eğitim sisteminin iyileştirilmesi talebiyle düzenledikleri eylemler kapsamında imtihanları boykot etmesine tepki göstererek, okullardaki sorunlara dikkati çeken pankartlar taşımışlardır. Tunus Genel İşçi Sendikası (UGTT) ise hükümetle ortaokul ve lise öğretmenleri arasında aylardır süren krizin anlaşmaya bağlandığını, kamu

³¹ Milliyet Gazetesi, "Yasemin Devrimi'nin 7. Yılında Tunus", 17.01.2018, <http://www.milliyet.com.tr/Yasemin-Devrimi-nin-7-yilinda-Tunus-molatik-75>.

³² Yusuf Yaman, "Tunus'ta İstikrarın Formülü: Üç Sacayağı", *Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.3, Sayı.1, 2018, s.19, 35.

sektöründeki 650 binden fazla çalışan için zam öngören taslak üzerinde hükümetle anlaşmalarını açıklamıştır. Tunus'ta yolsuzlukla mücadele alanında faaliyet gösteren “*Ben Uyanığım*” örgütünün düzenlediği gösteriye katılanlar, “Tunus yaşasın ama siz yaşamayın”, “Tunus hanedanların mülkü değil” pankartları açarken, Örgütün Koordinatörü Eşref el-Avvadi, AA muhabirine yaptığı açıklamada, Fransa hükümetinin baskısı sonucu AB'nin Mebruk'un mal varlığının dondurulması kararını kaldırdığını söylemiştir³³.

Buna ilave olarak Arap Baharının Tunus ekonomisi üzerinde ciddi olumsuz etkileri olmuştur. 2011, 2012 ve 2013 yıllarında, sırasıyla, kişi başına düşen GSYİH, tahmini 600 Amerikan dolarından (bu rakam GSYİH'nin yüzde 5,5'idir), 574 dolara (GSYİH'nin % 5,1'i) düşmüş ve ardından 735 doları (GSYİH'nin yüzde 6,4) görmüştür. Ayrıca, Arap Baharının Tunus ekonomisini olumsuz yönde etkilediği temel konu, yatırımcıların yatırım kararlarını ertelemelerine neden olabilecek politik, yasal ve ekonomik ortam konusundaki belirsizliği artıran unsurlar olmuştur³⁴. Özetle, kaybedenin Tunus vatandaşları olduğu bu süreçte çok net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ekonomiyi iyileştirmeye yönelik önlemlere ve yeni adımlara başvurulsa da, Tunus ekonomisi üzerinde beklenen etkiyi gösterememiştir.

2018 yılının sonunda, Yasemin Devriminin fitilini ateşleyen, bir seyyar satıcının kendini yakması olayına benzer bir hadise daha yaşandı. Tunus'un Kasrin vilayetinde, kameraman Abdurrezzak Zerki'nin ekonomik şartları protesto için kendini yakmasının ardından protesto gösterileri başladı. Zerki'nin kendini yakmadan önce sosyal medya hesabından paylaştığı videoda, Kasrin halkına “*Bu, Kasrin halkına bir çağrı. Ben, kendi başıma devrim yapacağım*” ifadelerini kullanarak, yaptığı çağrı sonrası gece boyunca protesto gösterilerinin düzenlendiği görüldü. Zerki'nin kendisini yakmasının ardından, yerel medya bunun yeni bir ‘Yasemin Devrimi’ olup olmayacağını sorgulamaya başladı³⁵.

Ekonomik gerekçelerle başlayan isyan kısa sürede büyümüş; ülke geneline ve ardından tüm bölgeye yayılmıştı. Sonuç olarak, Bin Ali'nin 14 Ocak'ta görevi bırakması üzerine süreci, Başbakanlık görevini yürüten Muhammed Gannuşi yürütmüştür. Abidin bin Ali'ye

³³ Anadolu Ajansı, “Tunus Haberleri”, <https://www.aa.com.tr>; <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tunus-ta-bir-devrin-sonu/1544066>.

³⁴ Matta et al., “The Impact of the Arab Spring on the Tunisian Economy”, *CREDIT Research Paper*, No: 15/9, 2015, www.nottingham.ac.uk/economics/credit (06.08.2019): 3-4.

³⁵ Sabah Gazetesi, “Tunus'ta Kameramanın Kendini Yakmasının Ardından Protesto Gösterileri Başladı”, 26.12.2018, <https://www.sabah.com.tr/avrupa/2018/12/26/tunusta-kameramanin-kendini-yakmasinin-ardindan-protesto-gosterileri-basladi>.

yakınlığı ile bilinen Gannuşi, kendisi aleyhindeki protestoların artması üzerine, “Baskıcı bir başbakan olmayacağım”³⁶ diyerek, 27 Şubatta görevi bıraktığını açıklamıştır. Ayrıca Devrim sonrasında Bin Ali'nin partisi feshedilmiş ve ülke, yapılan kimi yasal değişikliklerle geçici yönetimin kurulmasıyla seçimlere doğru yol almaya başlamıştır. Halen otuzun üzerinde siyasi parti olmasına rağmen ülke içinde tam olarak siyasi bir birlik sağlanamamış durumdadır ve Tunus'u gelecekte koalisyon hükümetlerinin beklediği ifade edilebilir.

5. Sonuç Yerine: Yasemin Devriminden Çıkarılabilecek Dersler

2019'un sonunda gerçekleştirilecek seçimlere hazırlanırken Tunus, yeniden çalkantılı günler yaşıyor. Sürecin lider partisi konumunda bulunan Nida Partisi'nden peş peşe gelen istifa haberleri ve parti içindeki anlaşmazlıklar, Tunus halkı açısından yeni sorunları ve yeni denge arayışlarını beraberinde getiriyor. 4 yıl önceki seçimleri ilk sırada tamamlayan Nida Tunus Partisi, 217 sandalyeli meclise 86 vekil göndermişti. Fakat 2015-2016 döneminde yaşanan siyasal sorunlar nedeniyle 30 vekilin istifasıyla ikinci sırada bulunuyor. Bu süreçte gelirken, muhafazakâr karakterli Nahda Hareketi ile ulusalcı-laik karaktere sahip Nida Partisi arasında uyumlu bir uzlaşma söz konusuydu. Bu uzlaşma, Tunus'un karşı karşıya kaldığı pek çok ulusal ve uluslararası sorunun üstesinden gelinmede oldukça öneme sahip olmuştu. Bugün Tunus, iç siyasetindeki ve partilerin kendi içindeki çekişmeler nedeniyle, uzun bir süredir rakip ideolojik tabakalara rağmen devam ettirdikleri Tunus ulusal uzlaşmasını sekteye uğratmaktalar. Zira Devrim ve Arap Baharıyla ortaya çıkan; ülke içindeki farklı görüşteki kesimlerim ülkeleri için bir araya gelmeleri durumunda barış ve uzlaşma iklimini sağlayacaklarıdır.

Arap Baharı süreci, sekiz yıl önce Tunus'ta başlamıştı. Birçok siyasi kriz ve kırılma noktası yaşamasına rağmen Tunus, demokratik ve liberal kazanımlarını korumayı bir ölçüde başarmıştır. Ülkedeki devrim hareketleri, daha fazla özgürlük ve temsiliyet getirmesine rağmen, ülkenin içinden geçmekte olduğu ekonomik beklentileri tam manasıyla karşılayamamıştır. Tunus'ta devrimden bu yana çok sayıda siyasi bunalım yaşansa da, halk belli bir noktada uzlaşma ulaşabilmiştir. Ancak ekonomi alanında aynı başarı sağlanamadığından, ülke genelinde zaman zaman protesto gösterileri düzenlenmektedir. Sekiz

³⁶ Euronews, “Tunus'ta Gannuşi de Gitti”, 27.02.2011, <http://tr.euronews.net/2011/02/27/tunusta-gannusi-de-gitti>.

yıldır bölgede büyük bir dönüşüm ivmesini ateşleyen Tunus Yasemin devrimi, gerek bölgesel gerekse de uluslararası düzeyde bazı derslerin alınabilmesine sebep olmuştur.

Devrimden önceki Tunus yönetiminde şahit olunduğu üzere; otoriter ve baskıcı rejimlerin hayatiyeti, demokratik-liberal devlet sistemlerine kıyasla daha az sürmektedir. Baskıcı sistemler cebre dayalı olarak varlıklarını devam ettirmeye çalışsalar da Tunus'ta, Mısır'da ve diğer örneklerde görüldüğü gibi rejimlerinin siyasal ömürlerinin çok uzun sürmediği görülmüştür. Devrim, darbe veya benzer iktidar değişiklikleri genellikle ilgili süreçlerin öncülleri/liderleri/elitleri marifetiyle yürütülmektedir. Tunus deneyimi, bu tür politik geçiş süreçlerinde elitlerin ılımlı, demokrat-liberal tandanslı ve uzlaşya açık kesimlerden oluşması, muadillerine kıyasla süreçleri daha başarılı kıldığını ortaya koymuştur.

Bir ülkede devrim/darbe vb. keskin kırılmalarla gerçekleşen siyasal dönüşüm süreçlerinde genellikle dış/yabancı güçlerin müdahil bir pozisyonda bulunduğu müşahade edilir. Dış müdahalede bulunmanın politik açıdan bazen olumlu, çoğu zaman da olumsuz veçhelerinin olabileceği söylenebilir. Tunus devrimi, bir ülkede siyasal partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri önündeki yasal ve idari engellerin bütünüyle kaldırılması durumunda, siyasal sistemdeki kırılma ve değişim/dönüşüm taleplerinin uzlaşya karşılanacağını öğretmiştir. Buna ilave olarak, Raşid Gannuşi örneğinde olduğu gibi, çatışma dilinden ziyade siyasi uzlaşma ve müzakere yöntemini benimseyen süreç liderliğinin ilgili ülkede yaşanan süreci, kaos, iç savaş veya karşı devrim gibi ciddi kırılmaların eşğine getirmeden sürdürebileceğini göstermiştir.

Bir ülkenin beka sorununun, sadece dışarıdan veya içeriden gelen güvenlik tehdit ve riskleriyle orantılı olmadığı, Tunus örneğinde görülmektedir. Ülke içinde ekonomik sorunların üstesinden gelememiş, gençlerine yeteri kadar istihdam alanları açamamış, baskıcı ve hukuk-dışı uygulamalarıyla halkın kendisine olan inancını yitirmiş ve ciddi meşruiyet sorunları yaşamaya başlamış, bilhassa da laiklik uygulamalarıyla halkının en temel ihtiyaçları arasında yer alan din ve vicdan hürriyetini askıya almış bir yönetim de kaçınılmaz olarak beka problemi yaşayacaktır. Mutlu ve her yönden tatmin olmuş bir halkın iktidarına karşı bir başkaldırı hareketi içinde bulunması çok olası gözükmemektedir.

Tunus pratiği, istidam olanaklarının yetersizliği, ekonomik sıkıntılara ilave olarak baskıcı bir yönetim anlayışının benimsenmesi ve temel insan hakları konusunda ciddi ihlallerde bulunulduğunu göstermiştir. Siyasi tarih, bu tarz pratikler içinde olan devletlerin

yaşadıkları meşruiyet krizleri ve ciddi siyasi kırılmalarla doludur. Gelecekte Tunus yönetiminin nasıl şekilleneceği belirsizliğini korumakla birlikte, devrim ateşinin yandığı diğer coğrafyalarda da olduğu üzere Devrim, halkın daha çok bilinçlenmesinin önünü açmış ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi gerektiğini öğretmiştir. Yasemin Devrimi ayrıca sivil direnişle geldiğinden, baskıcı Arap ve Ortadoğu devletlerine ülke içinde gerekli reformların biran önce yapılması ve halkın sesine kulak verilmesi gerektiğini göstermiştir.

Kaynakça

- Abdullah Aydoğan Kalabalık, “Tunus Devrimi'nin Arkasındaki İslami Hareketler”, 24 Ocak 2011, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=144287>.
- Ahmet Uysal, “Tunus Arap Baharı'na Model Olabilir Mi?”, *Al Jazeera*, 25.01.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/tunus-arap-baharina-model-olabilir-mi?>
- Alarabiya, “Clinton Pushes for Jobs & Reform in Tunisia”, 17 March 2011, <http://www.alarabiya.net/articles/2011/03/17/141997.html>.
- Aljazeera, “Muşareke Tefugu Kulle Tevekku Bi'n Tihabati Tunus”, *El Cezire*, 24 Ekim 2010, <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/88C0C477-666C-411D-8534-B006236EBC20.htm>
- Americanpowerblog, “Tunisia’s Revolution,” 15 Jan. 2011; <http://americanpowerblog.blogspot.com/2011/01/tunisi-as-revolution.html>.
- Anadolu Ajansı, “Tunus Haberleri”, <https://www.aa.com.tr;https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tunus-ta-bir-devrin-sonu/1544066>.
- Başak Akar Yüksel ve Yılmaz Bingöl, “The Arab Spring in Tunisia: A Liberal Democratic Transition?”, *Electronic Journal of Social Sciences*, Autumn-2013 Volume:12 Issue:47, 310.
- Biol Akgün, “Yasemin Devrimi Sömürge Sonrası Düzenin Çöküşü mü?”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)*, 18 Ocak 2011, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/719/yasemin-devrimi-somurge-sonrasi-duzenin-cokusu-mu.aspx>.
- Cnnturk, Gannuşi, Tunus İçin 'Ak Parti Modelini' Düşünüyor”, 31.01.2011, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/31/gannusi.tunus.icin.akp.modelini.dusunuyor/605213.0/index.html>.
- Cnntürk, “Yasemin Devrimi'ne gelen tepkiler konusunda Bk. “Tunus'ta Devrimin Adı 'Yasemin'”, 17 Ocak 2011, <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/15/tunusta.devrimin.adi.yasemin/603335.0/index.html>.
- Dışişleri Bakanlığı'nın Tunus hakkındaki açıklamaları; http://www.mfa.gov.tr/no_-14_-14-ocak-2011_-tunus_ta-meydana-gelen-olaylar-hk_.tr.mfa;14.01.2011,http://www.mfa.gov.tr/no_-36_-28-ocak-2011_-tunus_taki-olaylar-hk_.tr.mfa.
- EEAS, “EU-Tunisia Association Council.” *European External Action Service*. 19 November 2012.http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/133635.pdf.
- Euronews, “Tunus'ta Gannuşi de Gitti”, 27.02.2011, <http://tr.euronews.net/2011/02/27/tunusta-gannusi-de-gitti>.
- Habertürk, “Türkiye'nin Desteğini Bekliyor”, 18.01.2011, [http://www.evrensel.net/news.php?id=619](http://www.haberturk.com/polemik/haber/592875-tunus-turkiyenin-destegini-bekliyor;http://www.haberturk.com/polemik/haber/592875-tunus-turkiyenin-destegini-bekliyor;“Tunus Türkiye'yi Örnek Alıyor”, 23.02.2011,</p><p>Kamil Tekin Sürek, “Tunus Gençliği Ön Saflarda”, 22.02.2011, <a href=). Ayrıca Bk.

- <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/jan/13/tunisia-youth-revolution>;
<http://www.newsweek.com/2011/01/14/tunisia-riots-the-youth-revolution.html>.
- Konur Alp Koçak, “Yasemin Devrimi’nden ‘Arap Baharı’na’ Tunus”, *Yasama Dergisi*, Sayı 22, Eylül 2012, s.40-42, http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2012/sayi22/22-61.pdf.
- Matta et al., “The Impact of the Arab Spring on the Tunisian Economy”, *CREDIT Research Paper*, No: 15/9, 2015, www.nottingham.ac.uk/economics/credit (06.08.2019).
- Merve Birdane, “Arap Baharı Sürecinde Tunus’un Demokrasiye Geçişinde Sivil Toplumun Rolü”, *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, Volume. 6 Issue.10, October. 2017, [http://ijhssi.org/papers/v6\(10\)/Version-3/L06100387101.pdf](http://ijhssi.org/papers/v6(10)/Version-3/L06100387101.pdf).
- Mustafa Cem Ünal, “ ‘Arap Baharı’ Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:16, No:2 (Yıl: 2017), s.5.
- Michael Koplow, “Why Tunisian Revolution is Islamist-Free?”, *Foreign Policy*, 14 Jan. 2011, http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/01/14/why_tunisian_revolution_is_islamist_free.
- Milliyet Gazetesi, “Yasemin Devrimi'nin 7. Yılında Tunus”, 17.01.2018, <http://www.milliyet.com.tr/Yasemin-Devrimi-nin-7--yilinda-Tunus-molatik-75>.
- Murat Açıl, “Tunus’un Demokratik Dönüşümü ve Anayasa Yapım Süreci”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.25, S.1, 2017, s. 197-198.
- Mushtaq, Abdul Qadir, Afzal, Muhammad, “Arab Spring: Its Causes and Consequences”, *JPUHS*, Vol.30, No.1, January-June, 2017.
- Muzaffer Ercan Yılmaz, “Arap Devrimleri ve Ortadoğu’nun Yeniden Yapılanması”, *Ortadoğu Analiz*, No: 3, 2011.
- Orsam, “Tunus, Halk Devrimi ve Türkiye Deneyimi”, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*, Rapor No: 29, Şubat 2011.
- Radikal Gazetesi, “Tunuslu Muhafız Gannuşu 22 Yıl Sonra Ülkesine Döndü”, 30.01.2011, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1038445&Date=30.01.2011&CategoryID=81>.
- Rania Abouzeid, “After the Revolution: Young Tunisians Are Still Looking for Work”, 07 Feb. 2011, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2046731,00.html>.
- Sabah Gazetesi, “Tunus’ta Kameramanın Kendini Yakmasının Ardından Protesto Gösterileri Başladı”, 26.12.2018, <https://www.sabah.com.tr/avrupa/2018.12.26/tunusta-kameramanin-kendini-yakmasinin-ardindan-protesto-gosterileri-basladi>.
- Yasmine Ryan, “How Tunisia's Revolution Began”, *Al Jazeera*, 26 Jan. 2011, <http://english.aljazeera.net/indepth/features/2011/01/2011126121815985483.html>.
- Timothy G. Ash, “Tunisia’s Revolution Isn’t a Product of Twitter or Wikileaks. But They Do Help”, *Guardian Newspaper*, 19 Jan. 2011, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/jan/19/tunisia-revolution-twitter-facebook>.
- Ufuk Ulutaş, Furkan Torlak, “Devrimden Demokrasiye Tunus’un Seçimi”, *SETA*, Kasım 2011, s.7.

United Nations, “Ban pledges full UN help for Tunisia’s transition to democracy”, <https://news.un.org/en/story/2011/03/369902-ban-pledges-full-un-help-tunisias-transition-democracy>; “Remarks to Meeting of Civil Society Groups”, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2011-03-22/remarks-meeting-civil-society-groups>, 2011.

Yusuf Yaman, “Tunus’ta İstikrarın Formülü: Üç Sacayağı”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.3, Sayı.1, 2018, s.19, 35.

Walid Phares, “Tunisia’s Jasmine Revolution vs. the Forces of Counter-democracy”, 21 Jan. 2011, http://www.americanthinker.com/2011/01/tunisias_jasmine_revolution_vs.html.

Washingtonpost, “Tunisia’s Revolution Should Be A Wake-Up Call To Mideast Autocrats”, Saturday, January 15, 2011, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/01/15/AR2011011503141.html>.